

MONIKA MARCINKOWSKA

*Natura studiów finansowych...
czyli o wymaganiach dotyczących samodzielnej
pracy studentów w nauczaniu finansów i rachunkowości*

The nature of finance studies... or about the requirements of the stand-alone work
of students in the finance-and-accounting education

*Na wielu uczelniach rzadko promuje się studiowanie jako
samodzielną podróż intelektualną*

Frank Furedi

Abstrakt: Artykuł poświęcony jest kwestii wykorzystania elementu samodzielnej pracy studentów w toku studiów finansów i rachunkowości. Wskazano przesłanki stosowania tego wymogu, nawiązując do definicji i celów studiowania. Omówiono regulacyjne kwestie związane z formalnym uwzględnieniem pracy własnej studentów w programie studiów. W opracowaniu skoncentrowano się na metodach nauczania-uczenia się wykorzystywanych w toku studiów (podano przykłady stosowane przez wykładowców kierunku Finanse i Rachunkowość na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego), omówiono także kwestie oceny efektów pracy własnej studentów. Odniesiono się także do warunków, jakie muszą być stworzone dla umożliwienia (lub zwiększenia efektywności) stosowania tej formy kształcenia.

1. WPROWADZENIE

Introduction

„Studentem” jest ten, kto kształci się, studiuje na wyższej uczelni¹. „Studiować” zaś oznacza²:

---

¹ E. Sobol (red.), *Nowy słownik języka polskiego*, WN PWN, Warszawa 2002, s. 968.

² *Ibidem*, s. 969.

- gruntownie poznawać, badać, dociekać za pomocą analizy naukowej,
- uczyć się, zwłaszcza na wyższej uczelni,
- przyglądać się czemuś uważnie, wpatrywać się, sprawdzać.

Studiowanie na polskich uczelniach częstokroć nie spełnia powyższej definicji; studia wyższe niewiele różnią się od szkół średnich. Wielu studentów zainteresowanych jest uzyskaniem od wykładowców kompletu wiedzy wystarczającego do zaliczenia przedmiotu – bez dodatkowego angażowania sił, czasu i środków. A i dla wielu wykładowców ów układ jest wygodny: podyktować, odpytać, zaliczyć...

Sytuacja ta nie jest wyłączną domeną polskich uczelni; dość przytoczyć dwa cytaty³:

- P. Scott: „wyższe wykształcenie przestaje być postrzegane jako kulturalne, a nawet moralne przedsięwzięcie, w którym pojęcie autorytetu intelektualnego odgrywa kluczową rolę – staje się przedsiębiorstwem, w którym klienci (studenci czy inne osoby) mogą kupić pewne usługi”;
- F. Furedi: „akademicki establishment wciąż czuje się nieco zakłopotany, reklamując działania zmierzające do przekształcenia uniwersytetów w szkoły średnie. Studentów w coraz większym stopniu traktuje się jak konsumentów. Prowadzi to, jak ujął problem amerykański socjolog G. Ritzer, do makdonaldyzacji uniwersytetu. Jak konsumentów, zachęca się ich raczej do biernego odbioru usług niż aktywnego studiowania”.

Niniejszy artykuł ma na celu zwrócenie uwagi na znaczenie kwestii samodzielnej pracy studentów i wskazanie przykładowych rozwiązań (stosowanych przez wykładowców kierunku Finanse i Rachunkowość na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego).

2. SAMODZIELNA PRACA STUDENTÓW – WARUNEK NIEZBĘDNY STUDIOWANIA

Stand-alone work of students – the necessary prerequisite of studying

Uwzględnianie w toku studiów samodzielnej pracy studentów wynika z kilku przesłanek; do najważniejszych należą:

- skłanianie studentów do zdobywania (poszerzania) wiedzy,
- ułatwianie zapamiętania wiedzy,
- wykształcanie umiejętności zdobywania wiedzy, informacji, danych,
- wykształcenie umiejętności praktycznych (zdolności do wykorzystania wiedzy),
- stworzenie warunków do poznawania współczesnych realiów gospodarczych (poznanie przyszłego środowiska pracy absolwentów),
- stymulowanie do ciągłego rozwoju i wyrobienie nawyku uczenia się.

³ Cyt. za: J. Klamut, *Makdonaldyzacja i niebieskie migdały*, „Forum Akademickie”, nr 12/2008; http://www.forumakad.pl/archiwum/2008/12/41_makdonaldyzacja_i_niebieskie_migdały.html.

Do tego katalogu dopisać należy także prozaiczny powód wynikający z ograniczeń finansowych uczelni: niewielką liczbę godzin zajęć przeznaczoną na realizację programów nauczania.

W standardach kształcenia wskazuje się - przy poszczególnych treściach kształcenia –pożądane efekty: umiejętności i kompetencje. W opisach studiów (w charakterystyce sylwetki absolwenta), w sylabusach przedmiotów, podajemy informacje o tym jaką wiedzę i umiejętności zdobywają studenci. Podstawowym celem kształcenia jest przygotowanie absolwentów do podjęcia pracy. A pracodawca wymaga, by pracownik nie tylko posiadał wiedzę, ale przede wszystkim potrafił ją wykorzystać do realizacji określonych zadań – a zatem: by miał umiejętności.

Aby być przygotowanym do pracy zawodowej, by móc odnieść sukces na konkurencyjnym rynku pracy, absolwenci muszą posiadać umiejętność: samodzielnego analizowania sytuacji i wyciągania wniosków, samodzielnego rozwiązywania problemów, samodzielnego podejmowania decyzji, komunikowania się i współpracy z innymi⁴.

Podstawowym problemem procesu dydaktycznego jawi się zatem kwestia nie tyle przekazania studentom wiedzy, lecz **nauczenia uczenia się** – zdobywania wiedzy i umiejętności.

Literatura wymienia wiele metod nauczania-uczenia się; najogólniejszy podział wyodrębnia (patrz tab. 1):

- uczenie się przez przyswajanie (metody podające, werbalne, asymilacji wiedzy),
- uczenie się przez odkrywanie (metody problemowe, metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy),
- uczenie się przez przeżywanie (metody waloryzacyjne, eksponujące),
- uczenie się przez działanie (metody praktyczne).

Tab. 1. Klasyfikacja metod kształcenia

Classification of education methods

Wg Bereźnickiego	Wg Okonia	Wg Kupisiewicza
1. Metody podające <i>wykład, opis, opowiadanie, pogadanka, objaśnienie, praca z podręcznikiem</i>	1. Metody asymilacji wiedzy <i>pogadanka, dyskusja, wykład, praca z książką</i>	1. Metody oglądowe <i>metoda pokazu, metoda pomiaru</i> 2. Metody werbalne <i>wykład, pogadanka, praca z książką, dyskusja</i>
2. Metody problemowe <i>nauczanie problemowe, wykład problemowy, gry dydaktyczne (burza mózgów, metoda symulacyjna, metoda inscenizacji), dyskusja dydaktyczna</i>	2. Metody samodzielnego dochodzenia do wiedzy <i>klasyczna metoda problemowa, metoda przypadków, giełda pomysłów, gry dydaktyczne, gry symulacyjne</i>	3. Metody gier dydaktycznych <i>gry symulacyjne, metoda sytuacyjna, metoda inscenizacji, giełda pomysłów, metoda biograficzna</i>

⁴ S. Flejterski, *Metodyka wykładów i ćwiczeń z nauk o finansach (w świetle teorii i doświadczeń praktycznych)*, [w:] A. Kopiński, *Dydaktyka finansów na kierunku finanse i rachunkowość*, „Materiały konferencyjne Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu”, Wyd. UE we Wrocławiu, Wrocław 2009, s. 67.

Wg Bereźnickiego	Wg Okonia	Wg Kupisiewicza
3. Metody eksponujące <i>drama, sztuka teatralna, wystawa-ekspozycja, pokaz</i>	3. Metody waloryzacyjne (eksponujące) <i>metody impresyjne, metody ekspresyjne</i>	
4. Metody praktyczne <i>ćwiczenia przedmiotowe, metoda laboratoryjna, pomiar</i>	4. Metody praktyczne <i>metody ćwiczebne, metody realizacji zadań twórczych</i>	4. Metody oparte na działalności praktycznej <i>metoda laboratoryjna, metoda zajęć praktycznych</i>

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Wydawnictwo Akademickie Żak, Warszawa 1996; Cz. Kupisiewicz, *Podstawy dydaktyki ogólnej*, Polska Oficyna Wydawnicza BGW, Warszawa 1996; F. Bereźnicki, *Dydaktyka kształcenia ogólnego*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2007.

Dobór metod kształcenia zależy przede wszystkim od rodzaju przedmiotu oraz celów i treści kształcenia, wiedzy i kwalifikacji studentów, liczebności grupy studentów, możliwości organizacyjnych i technicznych, a także od możliwych sposobów weryfikacji i oceny pracy studentów. Kluczowym czynnikiem jest także kwestia tego jaki poziom zdolności do przyswajania wiedzy, zapamiętywania, daje dana metoda. Rys. 1 przedstawia tzw. stożek Dale'a – piramidę doświadczenia, wraz ze wskazaniem średniej zdolności ludzi do zapamiętania wiedzy przyswojonej daną metodą (według wyników badań NTL Institute). Nie jest niespodzianką, że metody wymagające aktywnego uczestniczenia, angażowania się uczących, są najbardziej skuteczne. I to właśnie grupa metod aktywizujących studentów powinna zatem być w znacznej mierze wykorzystywana w procesie dydaktycznym (choć nie musi się o nich ograniczać!).

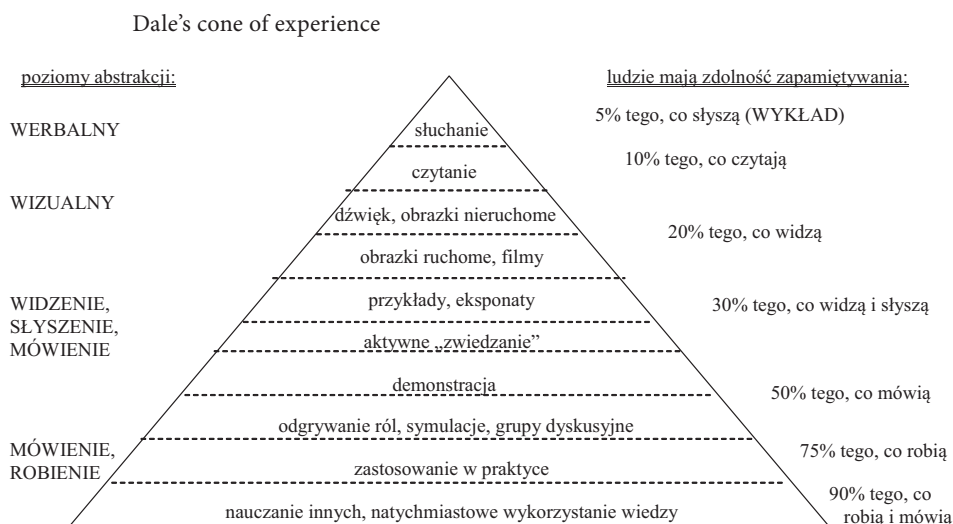
Należy w tym miejscu zaznaczyć, że samodzielna praca studentów może uwzględniać wszystkie metody nauczania – poczynając od prostych metod asymilacji wiedzy (praca z literaturą, dyskusja), po metody problemowe (gry symulacyjne, gry dydaktyczne itd.) i praktyczne (ćwiczenia, pomiar).

Zakres i forma korzystania z tych metod zależne są w dużej mierze od rodzaju przedmiotu i charakteru zajęć (inne metody mogą być wykorzystane w przypadku, gdy przedmiot jest realizowany jedynie w formie wykładu, inne - gdy są to wyłącznie ćwiczenia, konwersatoria lub seminaria, a pełna paleta jest dostępna w przypadku zajęć realizowanych w formie wykładów uzupełnianych ćwiczeniami). Nie bez znaczenia jest także tryb realizacji studiów: generalnie większe możliwości dają studia stacjonarne; w przypadku studiów niestacjonarnych znaczne ograniczenia wiążą się zwłaszcza z trybem zdalnego nauczania (*e-learning*).

Najczęściej wykorzystywanymi metodami samodzielnej pracy studentów na kierunkach ekonomicznych (w szczególności finansowych) są studiowanie literatury i źródeł prawnych, a także metody oparte na obserwacji i eksperymencie (w szczególności pozyskiwanie i analiza danych empirycznych oraz studia przypadków). Jak bowiem wskazuje St. Flejterski: „specyfika nauk empirycznych powoduje, że posługują się one odpowiednimi metodami, charakterystycznymi tylko dla nich, a nie używanymi przez

nauki dedukcyjne. Nauki empiryczne odwołują się bowiem pośrednio lub bezpośrednio do doświadczenia, wykorzystując przy tym takie metody jak obserwacja i eksperyment”⁵.

Rys. 1. Piramida metod uczenia się i zapamiętywania

Źródło: Opracowanie własne na podstawie E. Dale, *Audio-visual methods in teaching*, Dryden, New York 1969 i NTL Institute, *Retention Rates From Different Ways of Learning*, [za:] W. Thalheimer, *People remember 10%, 20%...Oh Really?*, www.willatworklearning.com.

3. SAMODZIELNA PRACA STUDENTÓW - WYTYCZNE PRAWNE I FORMALNE

Stand-alone work of students – regulatory and formal guidelines

Obowiązujące standardy kształcenia zezwalają na formalne uwzględnienie samodzielnej pracy studentów w planie studiów i programie nauczania. W ten sposób („bez bezpośredniego uczestnictwa nauczycieli akademickich”) może być realizowane do 10% ogólnej liczby godzin zajęć⁶. Z uwagi na ograniczenia finansowe uczelni, można się spodziewać, że coraz chętniej będą korzystać z możliwości stworzonej przez regulacje prawne.

Należy przy tym zaznaczyć, że w przypadku, gdy program studiów formalnie uwzględnia godziny przeznaczone na pracę własną studentów, muszą być zapewnione

⁵ S. Flejterski, *Podstawy metodologii finansów. Elementy komparatystyki*, Wydawnictwo Economicus, Szczecin 2006, s. 149.

⁶ Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12 lipca 2007 r. w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki, DzU nr 164, poz. 1166, ze zm.

mechanizmy weryfikacji efektów tej pracy. Oznacza to zatem konieczność odpowiedniego dobrania metod nauczania-uczenia się tak, by student prezentował efekty swej pracy i mógł zostać z niej rozliczony.

Samodzielna praca studentów oczywiście nie może ograniczać się wyłącznie do tej formalnie uregulowanej kwestii. W przypadku każdego przedmiotu realizowanego w postaci wykładów, ćwiczeń, konwersatoriów i seminariów, możliwe jest – a w przypadku form „aktywizujących” nawet pożądanie – uwzględnienie wymogu zaangażowania studenta w zdobycie lub utrwalenie wiedzy. Te zagadnienia nie są unormowane żadnymi regulacjami (zewnętrznymi ani wewnętrznymi) – są efektem doświadczeń i umiejętności dydaktycznych poszczególnych jednostek i nauczycieli akademickich.

Wymóg samodzielnej pracy studentów może być stosowany tylko przez tych nauczycieli akademickich, którzy mają dużą wiedzę (teoretyczną i praktyczną) w danym obszarze merytorycznym i wymaga większego zaangażowania się w proces dydaktyczny (także i dla tej strony jest to wszak dodatkowy nakład pracy!).

Należy też mieć na uwadze, że do wykształcenia dobrego fachowca i specjalisty nie wystarczy przekazanie określonej partii materiału w toku wykładów i ćwiczeń. Obszerność i złożoność zagadnień współczesnej ekonomii – a finansów w szczególności – jest tak duża, że poznanie ich wymaga ciągłego studiowania literatury, obserwowania i analizowania rzeczywistości (nie tylko od studentów - także od wykładowców, rzecz jasna).

Naturalną konsekwencją winien być wymóg poświęcania przez studentów znacznego czasu na samodzielną pracę: rozszerzanie wykładów, pogłębianie ćwiczeń.

Standardy kształcenia stawiają ogólny wymóg liczby godzin zajęć; dla studiów I stopnia finansów i rachunkowości wynosi on co najmniej 1800 godzin, dla studiów II stopnia – nie mniej niż 800 godzin⁷. Uwzględniając liczbę semestrów i organizację roku akademickiego, daje to tygodniowo min. 20 godzin zajęć na studiach I stopnia i 13,3 na studiach II stopnia. Studenci niestety często utożsamiają studiowanie wyłącznie z czasem spędzonym na zajęciach (a w bibliotece – jedynie w czasie sesji egzaminacyjnej); abstrahując zatem od konieczności dodatkowej pracy własnej, czują się zachęceni do wczesnego podejmowania pracy zawodowej lub jednoczesnego studiowania na co najmniej dwóch kierunkach. Gdyby wszelako uwzględnić, że na każdą godzinę zajęć powinny przypadać 2-3 godziny pracy własnej, wówczas dziennie należałoby poświęcić na studia nie 4 (na studiach I stopnia) lub 2,7 godz. (na studiach II stopnia), lecz łącznie odpowiednio 12-16 lub 8-11 godzin⁸. Zasadnym jest przy tym, by wymogi były surowsze w przypadku studiów II stopnia – zwłaszcza w odniesieniu do osób, które legitymują się licencjatem z innego kierunku studiów. A zważywszy, że wiele uczelni zachodnich o utrwalonych tradycjach i wzorcach samodzielnego studiowania sugeruje, że na każdą godzinę

⁷ Dla studiów stacjonarnych. Liczba godzin zajęć na studiach niestacjonarnych nie może być mniejsza niż 60% godzin określonych w standardach.

⁸ Rzecz ogromnie komplikuje się w przypadku uczestników studiów niestacjonarnych, którzy zwykle zakładają, że na studiowanie wystarczy poświęcić weekendy. Uwzględnienie – oprócz odpowiednio 12 i 8 godzin zajęć – dodatkowo pracy własnej w wymiarze 24-36 godzin na studiach licencjackich i 16-24 godzin na studiach magisterskich wyłącznie w soboty i niedziele napotyka na barierę fizyki!

wykładu winny przypadać 4 godziny poświęcone przez studenta na samodzielną pracę! Takie spojrzenie na studia sprawia, że nie można już traktować ich z lekceważeniem i nonszalancją w ocenie ich wymiaru czasowego.

4. ZAKRES I FORMY SAMODZIELNEJ PRACY STUDENTÓW NA KIERUNKU „FINANSE I RACHUNKOWOŚĆ”

The scope and forms of stand-alone work of students
on the „Finance & Accounting” course

Jak zaznaczono w drugiej części niniejszego opracowania, w nauczaniu finansów – w tym w części dotyczącej samodzielnej pracy studentów – stosuje się wiele metod. Poniżej przedstawione zostaną przykładowe rozwiązania stosowane przez nauczycieli akademickich realizujących programy nauczania kierunku „Finanse i Rachunkowość” na Wydziale Ekonomiczno-Socjologicznym Uniwersytetu Łódzkiego. W zależności od specyfiki przedmiotu i formy jego realizacji (a także od zakresu treści kształcenia i wymiaru czasowego przeznaczonego na realizację przedmiotu), stosowane są następujące metody wymaganej samodzielnej pracy studentów:

- 1) metody asymilacji wiedzy (praca z literaturą, pogadanka-dyskusja),
- 2) metody praktyczne (zadania - ćwiczenia dydaktyczne),
- 3) metody problemowe (gry dydaktyczne i symulacyjne, dyskusje dydaktyczne itd.).

Grupa metod asymilacji wiedzy stosowana jest najbardziej powszechnie – dotyczy zarówno wykładów, jak i ćwiczeń. W pierwszym przypadku wymaga rozszerzenia, uszczegółowienia wiedzy, a drugim – jest warunkiem odpowiedniego przygotowania do realizacji metod ćwiczeniowych. Podstawowym zadaniem studenta jest zapoznanie się z literaturą przedmiotu (najczęściej określaną przez nauczyciela albo w sylabusie przedmiotu, albo w poleceniu wykonania określonego zadania) i aktami normatywnymi; może także dotyczyć opracowań empirycznych (np. raportów sporządzanych przez określone instytucje lub podmioty doradcze, *think tanki* itp.) – tu dodatkowo zyskuje się wymiar praktyczny realizowanych zajęć.

Aby nadać studiom ich słownikowe znaczenie („gruntownie poznawać, badać, dociekać za pomocą analizy naukowej”) i w lepszy sposób ukierunkować samodzielne zdobywanie wiedzy przez studentów, zadanie zapoznania się z literaturą i regulacjami prawnymi może być skonkretyzowane poprzez wykorzystanie różnych form egzekwowania nowej wiedzy. Nauczyciele akademicy stosujący tę metodę najczęściej wskazują, że wiedza, jaką studenci winni osiągnąć po lekturze literatury jest weryfikowana podczas ćwiczeń – przy rozwiązywaniu określonych zadań (dotyczy to praktycznie wszystkich przedmiotów). Niektórzy zachęcają studentów do dyskusji, zadają problemowe pytania, zachęcając np. do porównania określonych aktów prawnych lub wybranych narzędzi, technik itp. opisywanych w podręcznikach; w tej formule rozwijana jest dodatkowo umiejętność krytycznej analizy literatury i argumentowania. Te aspekty wykorzystuje

także zadanie przeprowadzenia krytycznej analizy przykładów/zadań umieszczanych podręcznikach⁹. Dość powszechną formą egzekwowania zadania zapoznania się z literaturą jest wymóg wykonania pracy pisemnej (referatu), polegającej na streszczeniu wybranych pozycji bibliograficznych – opracowaniu danego zagadnienia. Ta wersja jest dość ułomna: jeśli nie jest wsparta inną formą weryfikacji wiedzy, może nie wychwycić niesamodzielności studentów; z drugiej strony stosowanie jej jest dobrą wprawą przed pisaniem pracy dyplomowej – uczy korzystania z różnych źródeł, wymaga elokwencji. Często zatem uzupełnieniem tej metody jest konieczność przygotowania prezentacji/ wystąpienia, po których prowadzona jest dyskusja – w tym przypadku student istotnie musi dobrze orientować się w rozpatrywanej problematyce. Dla lepszego zaakcentowania przydatności wiedzy, stosowana jest szersza formuła jej samodzielnego zdobywania: studenci są zobowiązani do przygotowania odpowiedzi na określone pytania egzaminacyjne (np. z zestawu pytań na egzamin na biegłych rewidentów lub doradców podatkowych). Realizacja takich zadań może zainspirować studentów do obrania konkretnej ścieżki zawodowej i zwiększania swych kwalifikacji; daje im wówczas wymierną korzyść w postaci rozpoczęcia przygotowań do realizacji planów zdobycia uprawnień zawodowych.

Równie powszechnie jak metody asymilacji wiedzy stosowane są metody praktyczne. Podstawową formą są tu zadania–ćwiczenia dydaktyczne. Zwykle na zajęciach ćwiczeniowych rozwiązywane są przykładowe zadania, a określona część ćwiczeń zlecona jest do samodzielnego wykonania. Aby wyegzekwować wykonanie tych zadań, ich rozwiązanie jest sprawdzane przez nauczycieli (całkowicie lub wrywkowo); inną praktyką jest uwzględnianie na egzaminie zadań z listy zleconej do samodzielnego opracowania. Forma ta jest także wykorzystywana w przypadku przedmiotów realizowanych wyłącznie w formie wykładu (w tym przypadku przykładowe zadania są prezentowane albo w materiałach do wykładów, albo studentom polecane są określone podręczniki i zbiory zadań). Jedną z wersji tej metody jest zlecenie zadań do samodzielnego wykonania wyłącznie dla osób zainteresowanych podwyższeniem oceny.

Aby nie poruszać się wyłącznie w kręgu przykładów dydaktycznych i zadań abstrakcyjnych, niekiedy zlecane studentom zadania polegają na zgromadzeniu określonych danych empirycznych (w szczególności danych makroekonomicznych – dotyczących np. finansów publicznych lub mezoekonomicznych – dotyczących np. wyników finansowych określonego sektora gospodarki, albo mikroekonomicznych – np. danych dotyczących konkretnego przedsiębiorstwa, instytucji finansów publicznych lub innego podmiotu bądź projektu). Następnie dane te są wykorzystywane albo w toku realizacji ćwiczeń albo są podstawą kolejnych zadań do samodzielnej pracy (są przedmiotem analizy). Te zadania mają duże znaczenie praktyczne – uczą bowiem studentów poszukiwania danych i informacji, poznają oni typowe źródła danych i zasady dostępu do informa-

---

⁹ Szczególną sytuacją jest przypadek, gdy w podręczniku wydrukowany jest błędny przykład (np. z nieprawidłowymi wzorami lub źle podstawionymi danymi). Student zmuszony jest wówczas do bardziej wnikliwej analizy tekstu.

cji¹⁰. To zadanie jest szczególnie intensywnie wykorzystywane w ramach seminariów dyplomowych. W przypadku trudności z dostępnością danych dodatkową zaletą może być uczenie kreatywnego myślenia: poszukiwania innych źródeł informacji lub radzenia sobie w sytuacji dysponowania ograniczonymi danymi.

Niektóre zadania mają charakter interdyscyplinarny i wiążą się z koniecznością posiadania wiedzy i umiejętności z innych przedmiotów. Czasem chodzi np. o umiejętność korzystania lub stworzenia jakiegoś narzędzia (opracowanie szablonu arkusza kalkulacyjnego umożliwiającego: np. analizę efektywnych stóp procentowych – uwzględniających terminy kapitalizacji odsetek oraz opodatkowanie dochodów, porównywanie metod spłat kredytów, ocenę efektywności przedsięwzięcia inwestycyjnego, wycenę instrumentów finansowych, analizę prognozy rentowności, analizę sprawozdań finansowych itp.). To zadanie jest de facto na pograniczu metod praktycznych i problemowych.

Największą korzyść dla studentów niosą właśnie metody problemowe. O części z nich już wspomniano – bywają rozszerzeniem zadania lektury literatury: na podstawie wiedzy uzyskanej z podręczników, regulacji prawnych, źródeł empirycznych itd., przeprowadzana jest dyskusja dydaktyczna, burza mózgów lub inne gry dydaktyczne bądź symulacyjne; dość często stosowane są studia przypadków. Dla zastosowania owych metod konieczna jest wiedza teoretyczna studentów, jak również dobra orientacja w zagadnieniach praktycznych. Rozwijają one umiejętności zastosowania wiedzy w praktyce, często są to typowe zadania, z jakimi studenci będą mieli do czynienia w pracy zawodowej. Do przykładów zadań do samodzielnego opracowania przez studentów należą:

- przygotowanie projektu biznesowego realizowanego przez przedsiębiorstwo w ramach unijnych funduszy strukturalnych oraz uzupełnienie dokumentów wymaganych przy ubieraniu się o dofinansowanie (przedmiot: Fundusze strukturalne w rozwoju przedsiębiorczości),
- analiza sprawozdań finansowych wybranego przedsiębiorstwa (przedmiot: Analiza finansowa) lub banku (przedmioty: Rachunkowość bankowa, Zarządzanie instytucjami kredytowymi),
- analiza ekonomiczna wybranej instytucji finansowej – banku, zakładu ubezpieczeń, funduszu inwestycyjnego lub emerytalnego (przedmiot: Ocena działalności instytucji finansowych),
- rozwiązanie zadań problemowych dotyczących np. zastosowania określonej formy finansowania przedsiębiorstw (przedmioty: Zarządzanie finansami przedsiębiorstw, Niekonwencjonalne formy finansowania a podatki), księgowego i podatkowego ujęcia określonych zdarzeń gospodarczych (przedmioty: Rachunkowość; Niekonwencjonalne formy finansowania a podatki),
- przygotowanie pism procesowych (przedmioty: Ordynacja podatkowa; Kontrola skarbową),

---

¹⁰ Niekiedy dla zdobycia określonych zasobów konieczne jest interweniowanie w jakiejś spółce lub instytucji i przydatna jest wówczas np. znajomość przepisów prawnych, które otwierają możliwość dostępu do owych materiałów (nakazują ich upublicznianie).

- analiza i doradzenie oferty bankowej klientom o określonych charakterystykach (przedmioty: Bankowość detaliczna, Bankowość korporacyjna, Bankowość inwestycyjna, Bankowość spółdzielcza, Bankowość hipoteczna, Zarządzanie instytucjami kredytowymi),
- analiza i doradzenie oferty instytucji finansowych klientom o określonych charakterystykach (przedmiot: Doradztwo finansowe),
- analiza strategiczna wybranego banku (przedmiot: Zarządzanie instytucjami kredytowymi),
- studium przypadku z zakresu finansowania przedsiębiorstwa – scenariuszowa projekcja przepływów pieniężnych (przedmiot: Strategie finansowe przedsiębiorstwa),
- analiza różnic w systemach prawa rachunkowości (między regulacjami danego kraju a Międzynarodowymi Standardami Rachunkowości) wsparta analizę finansową wybranego podmiotu unaoczniającą skalę różnic w przepisach i ich wpływ na ocenę kondycji finansowej przedsiębiorstwa (przedmiot: International Accounting Standards, realizowany w ramach programu Erasmus),
- analiza i prezentacja krajów będących na liście rajów podatkowych wraz z propozycjami wykorzystania prawnych możliwości (przedmiot: Raje podatkowe).

Niektóre przedmioty dają możliwość stosowania rozbudowanych studiów przypadków – projektów kontynuowanych przez cały semestr.

Oprócz studiów przypadków, na niektórych przedmiotach zleca się także studentom pisanie esejów dotyczących wybranych problematycznych zagadnień; eseje bazują częściowo na źródłach literaturowych i analizie danych empirycznych, lecz wymagają prezentacji przemyśleń studentów i wyrażenia własnych opinii. Wyrabia to umiejętność formułowania poglądów i ich argumentacji (m.in. w oparciu o poglądy innych, dane empiryczne i dedukcję).

Jak widać w podanych przykładach, często zadanie zlecane studentom jest kombinacją kilku metod (wymaga realizacji kilku etapów – np. przeczytania literatury/aktów normatywnych i przeprowadzenie krytycznej analizy, zgromadzenia i przetworzenia danych, opracowania analizy, przeprowadzenia symulacji i sformułowania wniosków i zaleceń). Jest to najszersza forma samodzielnej pracy studentów; wymusza znaczny nakład pracy w różnych obszarach, daje możliwość zdobycia zarówno wiedzy, jak i umiejętności.

5. UWZGLĘDNIENIE SAMODZIELNEJ PRACY STUDENTÓW W ZALICZENIU I OCENIE PRZEDMIOTU

Reflecting the stand-alone work of students
in the pass and the grade of a subject

Podkreśla się, że aktywne metody pracy ze studentami polegają nie tylko na aktywizujących metodach nauczania, ale i adekwatnych metodach oceniania wykonanych zadań - ocenianie nie powinno mieć wyłącznie znaczenia wartościującego, lecz przede

wszystkim informujące. Skoro ocenianie jest integralną częścią procesu edukacyjnego, należy zorganizować je w taki sposób, by było wspieraniem kariery studenta i podnoszeniem jego motywacji do kształcenia się¹¹.

Ocenienie samodzielnej pracy studentów winno zatem pełnić cztery funkcje:

- motywacyjną – zachęcać studentów do podjęcia wysiłku,
- sankcjonującą – karać studentów za niewykonanie lub nienależyte wykonanie pracy,
- informacyjną – wskazywać poprawne i niepoprawne elementy wykonanej pracy i nakreślać perspektywę dalszego rozwoju,
- ewaluacyjną – wartościować podjęty wysiłek i jego efekt.

Aby funkcje owe były w pełni zrealizowane, należy rozważyć w jaki sposób uwzględnić ocenę samodzielnej pracy studentów w ocenie końcowej przedmiotu. Nie ma tu jednoznacznych wzorców i schematów postępowania – tak jak dobór metod dostosowany jest do specyfiki przedmiotu, studentów i nauczyciela akademickiego, tak i system oceniania musi być elastyczny. Sposób ujęcia elementu motywującego i sankcjonującego zależy także od poglądu na naturę człowieka – na to czy bardziej motywują do działania bodźce pozytywne (zachęty) czy negatywne (kary). Na ogół oba elementy stosowane są łącznie: dozujemy zachęty do wykonania zadania i kary za jego niewykonanie.

W praktyce stosowane są trzy główne podejścia do formalnej oceny samodzielnej pracy studentów:

- należyte samodzielne wykonanie przez studenta określonych zadań jest warunkiem uzyskania zaliczenia lub przystąpienia do egzaminu – ta forma pełni głównie funkcję sankcjonującą (motywuje poprzez postawienie zagrożenia braku zaliczenia), w niewielkim stopniu pełni funkcję ewaluacyjną i informacyjną (choć ich wypełnienie możliwe jest poprzez odpowiednie ustalenie progu oceny pracy – poziomu wymaganego do zaliczenia zadania),
- ocena końcowa przedmiotu uwzględnia ocenę samodzielnej pracy studenta –
przykładowo:
  - a) określona pula punktów ostatecznej oceny możliwa jest do zdobycia dzięki zaliczeniu zadań samodzielnych – ta forma w wysokim stopniu pełni funkcję motywacyjną informacyjną i ewaluacyjną;
  - b) część zadań/pytań egzaminacyjnych dotyczy materiału samodzielnie opracowywanego przez studentów – w tym przypadku nie jest spełniana funkcja informacyjna (bądź jedynie w bardzo ograniczonym zakresie);
  - c) ocena aktywności studentów może podwyższyć¹² (lub obniżyć) ocenę ogólną – wypełnienie funkcji motywacyjnej i ewaluacyjnej (w większym stopniu niż przy innych podejściach) uzależnione jest od precyzyjnego ustalenia zasad oceny i wymagań wobec studentów;

¹¹ E. Kusideł, *Poprawa jakości nauczania a kształcenie ukierunkowane na umiejętności*, http://www.kep.uni.lodz.pl/ewakusidel/index/materialy/techniki_uczenia/techniki_uczenia.html.

¹² Dotyczy to w szczególności dodatkowych zadań – „dla chętnych”.

- należyte samodzielne wykonanie przez studenta określonych zadań daje możliwość zwolnienia z egzaminu (czasem przy spełnieniu dodatkowych warunków)¹³ – mocno akcentowana funkcja motywacyjna i ewaluacyjna, przy odpowiednim nakładzie pracy wykładowcy – także informacyjna;
  - ocena końcowa przedmiotu bazuje na ocenie samodzielnej pracy studenta – ocena końcowa jest tożsama z oceną wykonanego przez studenta zadania (w przypadku większej liczby zadań: średnią z ocen za poszczególne zadania) - w tym przypadku spełniane są wszystkie funkcje oceny, jednak istnieje zagrożenie, że studenci skoncentrują się wyłącznie na zagadnieniach wymaganych do samodzielnego opracowania; jeżeli wymagany nakład pracy studenta jest wąski (np. opracowanie tylko jednego zagadnienia), wówczas nie są osiągnięte wszystkie cele kształcenia tego przedmiotu.
- Oczywistym warunkiem jest sprecyzowanie wymagań wobec studentów i kryteriów oceny oraz ich klarowne zakomunikowanie na początku zajęć (i konsekwentne stosowanie się do nich w trakcie realizacji programu nauczania).

6. STWORZENIE OPTYMALNYCH WARUNKÓW DO EGZEKWOWANIA SAMODZIELNEJ PRACY STUDENTÓW

Creating the optima condition for enforcing the stand-alone work of students

W zależności o przyjętej formy wymaganej pracy własnej studentów, konieczne jest zapewnienie im stosownych warunków do jej wykonania.

Jako iż podstawowym wymogiem studiowania jest zaznajamianie się z literaturą przedmiotu, pierwszym i nadrzędnym obowiązkiem uczelni jest zapewnienie do niej dostępu. Chodzi tu zarówno o wyposażenie bibliotek i czytelni, jak i umożliwienie szerokiego dostępu do nich. Bolączką wielu uczelni są ograniczone środki, jakie mogą być przeznaczane na zakupy książek i prasy oraz funkcjonowanie bibliotek. Względy finansowe powodują, że ograniczane są zakupy oraz skracany jest czas pracy czytelni i bibliotek.

Należy wszelako przyznać, że trudno byłoby zapewnić nieograniczony dostęp do fizycznych zbiorów jednocześnie wszystkim zainteresowanym studentom. Koniecznym kierunkiem rozwoju bibliotek w kolejnych latach jest niewątpliwie digitalizacja zbiorów bibliotecznych. Obecnie w Polsce istnieją 43 biblioteki cyfrowe¹⁴, jednak ich zbiory nie są wciąż obszerne¹⁵.

Koniecznym jest zatem korzystać z dobrodziejstw Internetu. Dla studentów (choć w większym stopniu raczej dla pracowników naukowych) nieocenionym dobrem jest dostęp do wydawnictw elektronicznych. Ministerstwo Nauki i Szkolnictwa Wyższego

¹³ Przykładowo podejście takie jest stosowane w przypadku przedmiotów realizowanych w formie wykładów i ćwiczeń; zaliczenie ćwiczeń na określoną ocenę (np. 5) oraz wykonanie dodatkowych zadań daje prawo zwolnienia z egzaminu (i przepisania oceny z ćwiczeń).

¹⁴ <http://www.lib.uni.lodz.pl/bibpolskie/bibcyfrowe.html>.

¹⁵ Projekty digitalizacji zbiorów są zaplanowane na wiele lat.

zainicjowało program zapewnienia wszystkim naukowcom i studentom dostępu do sieciowych baz wiedzy. Należy tu jednak zaznaczyć, że większość państwowych uczelni już wcześniej taki dostęp miała wykupiony.

Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego oferuje pracownikom i studentom dostęp do wielu baz; ich lista jest stale rozszerzana (po uprzednim sprawdzeniu przydatności w ramach dostępu testowego). Jako iż niektóre zasoby są dostępne jedynie z sieci uczelnianej, warto wzmiankować o inicjatywach ułatwiających studentom korzystanie z nich. Są nimi: uczelniane kawiarenki internetowe oraz strefy bezprzewodowego dostępu do Internetu.

Korzystny dla użytkowników był zakup HAN (*Hidden Automatic Navigator*), który umożliwia pracownikom i studentom UŁ posiadającym aktualną kartę biblioteczną dostęp do licencjonowanych sieciowych źródeł informacji (m.in. EBSCOhost, ISI Emerging Markets, ScienceDirect i SCOPUS - ELSEVIER, Springer, Wiley-Blackwell, SAGE Journals). Ponadto z adresów IP sieci uniwersyteckiej dostępne są inne źródła subskrybowane (m.in. Internetowe Archiwum Gazety Wyborczej, System Informacji Prawnej LEX, Gazeta Prawna).

Należy w tym miejscu odnotować cenną inicjatywę Związku Banków Polskich i Wydawnictwa Centrum Prawa Bankowego i Informacji - akcję pt.: „Finanse i Bankowość – WIEDZA ON-LINE” (kampanii patronuje Przewodniczący KNF)¹⁶. Kampania dotyczy dystrybucji elektronicznych wydań opiniotwórczych, cenionych przez bankowców i instytucje finansowe, i jest skierowana do studentów uczelni kształcących przyszłe kadry branży bankowej i finansowej. Akcja obejmuje także nieodpłatny dostęp do archiwum Wydawnictwa Centrum Prawa Bankowego i Informacji.

Warto, by i inne instytucje oraz wydawcy włączyli się w tę inicjatywę i wsparli uczelnie w procesie krzewienia wiedzy¹⁷.

7. JAK STUDENCI OCENIAJĄ WYMAGANY NAKŁAD PRACY

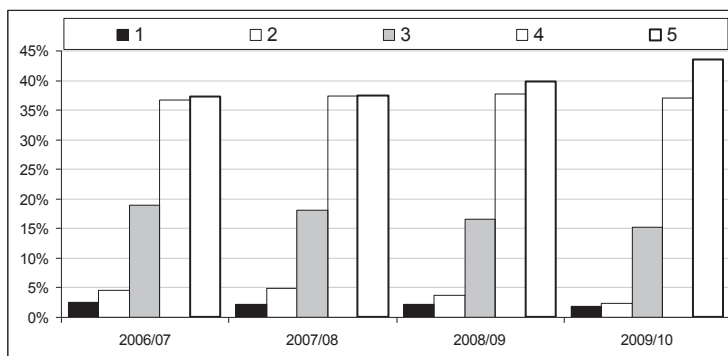
How the students assess the required amount of stand-alone work

Studenci Uniwersytetu Łódzkiego mają możliwość oceniania wszystkich zajęć, w których uczestniczą. Oceny dokonywane są za pośrednictwem systemu USOSweb i mają charakter anonimowy. Ankiety dotyczące zajęć obejmują sześć pytań, jedno z nich dotyczy wymaganego od studentów nakładu pracy – odnosi się zatem do wymogów związanych pracą własną studentów. Obowiązuje pięciopunktowa skala ocen, przy czym ocena „5” oznacza - bardzo duży, a „1” - bardzo mały nakład pracy. Poniżej (rys. 2) przedstawione są odpowiedzi na pytanie o ocenę wymaganego od studentów nakładu pracy.

¹⁶ Z listu prezesa ZBP, K. Pietraszkiewicza oraz <http://zbp.pl/site.php?s=MTMzMjA0NTA=>.

¹⁷ W przeszłości podejmowano już podobne działania – jednak nie w tej formie i nie na tę skalę (zwykle polegały one na przesyłaniu darmowych egzemplarzy wybranych czasopism, a akcja była ograniczona w czasie).

Rys. 2. Wyniki ankiet studenckich – struktura odpowiedzi na pytanie „Wymagany od studentów nakład pracy”

Źródło: Opracowanie własne na podstawie wyników ankiet w USOSweb.

W każdym roku akademickim bardzo niewielu studentów biorących udział w ankiecie oceniło wymagany nakład pracy jako bardzo mały lub mały; dodatkowo spada odsetek osób udzielających takich odpowiedzi (z 7% w roku 2006/07 do 4% w roku 2009/10). Wymagany nakład został oceniony jako duży lub bardzo duży przez dominującą część studentów; przy czym ich odsetek rośnie (z 74% w roku 2006/07 do 81% w roku 2009/10). Oczywiście powyższe oceny mają charakter subiektywny i nie zawsze są porównywalne (próba nie może być uznana za reprezentatywną¹⁸); oddają one jednak odczucia studentów co do stawianych im wymogów.

Oceny te nie pokrywają się z opiniami wykładowców. Jakkolwiek nie przeprowadzono formalnej ankiety, wykładowcy wskazują, że obecny zakres wymagań w zakresie pracy własnej studentów jest bardzo ograniczony i powinien w przyszłości ulec znacznemu rozszerzeniu. Studenci przyzwyczajeni są do tego, że cała potrzebna do zaliczenia przedmiotu wiedza i umiejętności zostaną im przekazane w trakcie zajęć.

8. REFLEKSJE I WNIOSKI

Reflections and conclusions

Praca własna studentów nie może oczywiście zastąpić pracy nauczycieli akademickich – jest ona jej uzupełnieniem i zwieńczeniem. Ułatwia opanowanie treści kształcenia i realizację celów nauczania, wymusza zainteresowanie znajomością realiów gospodarczych, umożliwia zastosowanie wiedzy teoretycznej w praktyce, a zatem daje szansę lepszego przygotowania

¹⁸ Ankiety nie zostały wypełnione przez wszystkich studentów; badania przeprowadzane są anonimowo, nie można zatem ustalić charakterystyk próby biorącej udział w badaniu.

do pracy zawodowej i wpaja nawyk stałego rozwoju. Może przy tym pozwalać na wydobycie indywidualnych przymiotów studentów, koncentrację na ich obszarach zainteresowań.

Praca własna studentów rzecz jasna zwiększa zakres pracy wykładowców – wymaga indywidualnego podejścia do studentów, wymusza poświęcenie im więcej czasu, konieczne jest nieszablonowe podejście. Jeśli wszelako po obu stronach znajdują się zainteresowani ludzie pełni pasji, mogą oni odczuć większą satysfakcję z wykonanej pracy. Powrót do zwyczaju bardziej indywidualnej pracy ze studentami być może umożliwi też zagubione już często w pośpiechu codzienności relacje „mistrz – uczeń”.

Pełne wdrożenie modelu studiów uwzględniających w znacznie większym stopniu pracę własną studentów wymaga zmiany podejścia zarówno studentów, jak i nauczycieli akademickich. Nie uda się tego dokonać w krótkim okresie – narzucając pełny wymóg od zaraz. Tym bardziej, że mamy wszak na rynku usług edukacyjnych do czynienia ze swoistym arbitrażem: wiele uczelni, chcąc zachęcić do siebie studentów (zwłaszcza w okresie niżu demograficznego!) nęci niskimi wymaganiami, powodując inflację wykształcenia. Poziom absolwentów, ich przygotowanie do samodzielnej pracy zawodowej znika z panteonu celów uczelni, ustępując miejsca bieżącym kwestiom utrzymania się uczelni na rynku. Dużo złego uczyniły na tym polu uczelnie prywatne i ci nauczyciele, którzy swym prywatnym studentom stawiają niższe wymagania niż na macierzystych uczelniach (sami w ten sposób przyczyniają się do pogorszenia warunków funkcjonowania uczelni państwowych). W tej sytuacji pozostaje liczyć na to, że pracodawcy przestaną sądzić, że „studia niczego nie uczą” i że „prawdziwą wiedzę zyskuje się dopiero w pracy” i w większym stopniu będą recenzować uczelnie poprzez akceptowanie absolwentów dobrych, wymagających szkół wyższych oraz wspieranie procesu dydaktycznego na nich realizowanego¹⁹.

Aby zatem wzrósł poziom kształcenia musi zadziałać swoisty mechanizm samoregulacji uczelni i wykładowców, wsparty postawą studentów i pracodawców.

SUMMARY

The article concerns the issue of stand-alone work of students in the course of finance and accounting studies. The background of using this requirement is presented, drawing the link to the definition and goals of studying. The paper concentrates on the methods of teaching-learning used in the course of studies (the examples used by lecturers of 'Finance & Accounting' course on the Economics and Sociology Faculty of the University of Lodz are presented); the issue of students' work assessment is undertaken. Moreover the paper mentions the conditions that have to be created in order to enable (or improve the efficiency) of using this form of education.

prof. dr hab. Monika Marcinkowska, Uniwersytet Łódzki

¹⁹ Np. przez system praktyk i staży studenckich, współpracę przy praktycznej realizacji niektórych zajęć.